

Local Textile Patterns: From Household to Business Sections

Khanitta Jitchinakul

<http://eprints.utcc.ac.th/id/eprint/275>

พัฒนาการลวดลายผ้าพื้นเมืองจากครัวเรือนสู่ภาคธุรกิจ*

Local Textile Patterns: From Household to Business Sections

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชนิษฐา จิตชินะกุล**

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องลวดลายผ้าพื้นเมืองจากครัวเรือนสู่ภาคธุรกิจมีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ เพื่อค้นหาเอกลักษณ์ลวดลายผ้าในท้องถิ่นภาคกลางตอนบนและเพื่อศึกษาลวดลายผ้าไทยจากครัวเรือนสู่ภาคธุรกิจ การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาลวดลายผ้าพื้นเมืองในท้องถิ่นภาคกลางตอนบนจาก 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย พิจิตร และอุตรดิตถ์ ขั้นตอนการดำเนินการศึกษาผู้วิจัยได้สำรวจลวดลายผ้าแต่ละท้องถิ่นโดยการสังเกต สัมภาษณ์ จดบันทึกและถ่ายภาพ ผลการศึกษารูปได้ดังนี้

1. เอกลักษณ์ลวดลายผ้าไทยในท้องถิ่นภาคกลางตอนบนทั้ง 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย พิจิตร และอุตรดิตถ์ พบว่า

1.1 ผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดพิษณุโลก ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ คือ ลายดอกป๊อบ แห่ล่งทอที่สำคัญคือ บ้านม่วงหอม อำเภอวังทอง และบ้านนาเมือง อำเภอชาติตระการ

1.2 ผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดสุโขทัย ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ คือ ลวดลายโบราณที่มีทั้งหมด 9 ลาย คือ ลายเครือ้อย ลายเครือกลาง ลายเครือใหญ่ ลายสี่ขอ ลายแปดขอ ลายสิบสองหน่วย ลายดอกมณฑิลา ลายน้ำอ่าง ลายสองห้อง แห่ล่งทอที่สำคัญคือ ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย และเรียกผ้าทอนี้ว่า ผ้าชิ้นตีนจกหาดเสี้ยว

1.3 ผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดพิจิตร ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ คือ ลายเป่าปุ่นจีน ลายขาเป็ย ลายโบราณ และลายกระจิบ แห่ล่งทอที่สำคัญคือ บ้านป่าแดง อำเภอตะพานหิน

1.4 ผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดอุตรดิตถ์ ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ได้แก่ ลายข้าวพันก้อน ลายพญานาค ลายภูเขา และที่เชิงผ้าชิ้นตีนจกทุกผืนจะต้องมีลายขอซ้อน ลายเตยเกาะ และลายเชิงพญานาค แห่ล่งทอที่สำคัญคือ บ้านกกตอง อำเภอปากทำ

2. ลวดลายผ้าพื้นเมืองจากครัวเรือนสู่ภาคธุรกิจ ผ้าทอพื้นเมืองแต่ละท้องถิ่นได้มีการพัฒนาจากครัวเรือนสู่ภาคธุรกิจ ดังนี้

2.1 ผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดพิษณุโลก ลวดลายที่มีการทอจำหน่ายมากที่สุด คือ ผ้าลายดอกป๊อบ

-----
*บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง ลวดลายผ้าไทยในท้องถิ่นภาคกลางตอนบน โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน ประจำปี 2552

**สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

นำเสนอในงานครบรอบ 30 ปี แห่งการสถาปนาคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.2 ผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดสุโขทัย ลวดลายที่มีการทอจำหน่ายมากที่สุดคือ ลวดลายโบราณทั้ง 9 ลวดลาย

2.3 ผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดพิจิตร ลวดลายที่มีการทอจำหน่ายมากที่สุด คือ ลายเป่าปูนจีน ลายขาเป๋ย ลายโบราณ ลายกระจิบ

2.4 ผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดอุดรดิตถ์ ลวดลายที่มีการทอจำหน่ายมากที่สุดคือ ลายข้าวพันก้อน ลายดอกจัน ลายพญานาค ลายภูเข

Abstract

The research entitled “*Local Textile: From Household to Business Sections*” aims to investigate the uniqueness of the local textile patterns in the upper-central region and the local textile patterns from household to business sectors.

Only the local textile patterns produced in Pitsanulok, Sukothai, Pichit, and Utaradit were used as the subjects of this study through observation, interview, written record, and photographing.

The findings can be summarized as follows:

1. Regarding the uniqueness of the local textile patterns produced in the upper-central region of Thailand, the findings are as follows:

1.1 Pitsanulok’s Local Textile – The unique pattern of Pitsanulok’s local textiles is ‘*Dok Peep*’ and it is mainly produced in Ban Muang Hom, Wang Thong District and in Ban Na Muang, Chart Trakarn District.

1.2 Sukhothai’s Local Textile – There are 9 unique patterns of Sukothai’s local textiles as follows: *Lai Krua Noi*, *Lai Krua Klang*, *Lai Krua Yai*, *Lai Si Kho*, *Lai Paed Kho*, *Lai Sibsong Nuai Tad*, *Lai Dok Mon Sib Hok*, *Lai Nam Ang*, and *Lai Song Thong*. These patterns are mainly produced in Tambon Hartsiew, Sristchanalai district; consequently, these textiles are so called ‘*Pha Sin Tin Jok*’.

1.3 Pichit’s Local Textile – The unique patterns of Pichit’s local textiles are ‘*Lai Pao Bun Chin*’, ‘*Lai Kha Pia*’, ‘*Lai Boran*’, and ‘*Lai Krajib*’. These patterns are mainly produced in Baan Paa Daeng, Tapanhin District.

1.4 Utaradit’s Local Textile – The unique patterns of Utaradit’s local textiles are ‘*Lai Kao Pan Korn*’, ‘*Lai Phya nak*’, and ‘*Lai Pukao*’. What makes Ban Kok Tong’s Tin Jok distinctive from the others is that more patterns like *Kho Sorn*, *Toey Koh*, and *Cherng Phya Nak*. These patterns are mainly produced in Baan Kok Tong, Faak Taa district.

2. Regarding the development of local textile from household to business sectors, the findings are as follows:

2.1 Pitsanulok’s Local Textile – Pitsanulok’s local textile with ‘*Lai Dok*’

2.2 Sukhothai’s Local Textile – Sukhothai’s Tin Jok with its old patterns is recognized as one of the province’s famous OTOP local textile products.

2.3 Pichit’s Local Textile – Pichit’s local textile has its distinctive patterns like *Pao Bun Chin*, *Kha Pia*, *Boran* and *Krajib*.

2.4 Utaradit’s Local Textile – ‘*Pha Sin Tin Jok*’ is Utaradit’s the most famous Tin Jok comes from Ban Kok Tong, Fak Tha District. The textiles with ‘*Lai Kao Pan Korn*’, ‘*Lai Pan korn*’, ‘*Lai Phya Nak*’, and ‘*Lao Pukao*’ are highly demanded.

ความนำ

ผ้าเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทหนึ่งที่ถูกทอขึ้นมาเป็นเครื่องนุ่งห่มเพื่อใช้ใน ชีวิตประจำวันโดยผ้าที่ทอขึ้นมาชิ้นช่างทอจะประดิษฐ์คิดค้นรูปแบบและลวดลายให้มีความสวยงามอันแสดงถึง ภูมิปัญญาและความสามารถของช่างทอได้เป็นอย่างดีซึ่งการทอผ้าของแต่ละชุมชนจะมีรูปแบบและลวดลายที่ แตกต่างกันไปจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม ตลอดจนได้มีการสืบทอดกันมาจนกลายเป็นมรดก ทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น

สำหรับการทอผ้าในประเทศไทยไม่มีหลักฐานปรากฏอย่างแน่ชัดทราบแต่เพียงว่าคนไทยรู้จักนำ ฝ้าย ปอ ไหมมาทอเป็นผ้านานแล้วโดยกระจายตัวอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ แต่ละท้องถิ่นก็จะมี ลักษณะการทอที่แตกต่างกันออกไปตามคติความเชื่อ ค่านิยม

ทั้งนี้จากการศึกษาประวัติการทอผ้าพื้นเมืองในประเทศไทยแหล่งทอผ้ากระจายอยู่ตามภูมิภาค ต่าง ๆ ซึ่งแต่ละภูมิภาคจะประกอบไปด้วยกลุ่มชนหลายเชื้อชาติหลายภาษาและต่างก็มีวัฒนธรรมเป็นของ ตนเองรวมถึงวัฒนธรรมการทอผ้าที่จะมีกระบวนการการผลิตนับตั้งแต่รูปแบบ วัตถุดิบที่ใช้และลวดลายหรือ แม้กระทั่งการนำผ้าทอมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันที่แตกต่างกัน และหากแบ่งการทอผ้าของกลุ่มชนตาม ภูมิภาคในประเทศไทยแล้ว สามารถแบ่งได้ดังนี้

1. ผ้าทอภาคเหนือแถบล้านนาไทย ได้แก่ จังหวัดเชียงราย พะเยา ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน จะมีกลุ่มชนไทยยวนและไทยลื้อที่เป็นกลุ่มชนดั้งเดิมของล้านนาไทยซึ่งผู้หญิงไทย ยวนและไทยลื้อยังคงรักษาวัฒนธรรมการทอผ้าในรูปแบบและลวดลายที่สืบทอดกันมาช้านานโดยเฉพาะการ ทอขึ้นตีนจก ผ้าขิด และผ้าที่ใช้เทคนิคเกาะ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชนชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่ไม่ได้พูดภาษา ตระกูลไทแต่อาศัยอยู่ทางภาคเหนือบริเวณล้านนาไทย เช่น ลื้อ ลัวะ กะเหรี่ยง ไทยใหญ่ มอญ และไทย ภูเขาเผ่าต่าง ๆ เช่น แม้ว มูเซอ อีเก้อ เย้า ลีซอ เป็นต้น ทั้งนี้กลุ่มชนดังกล่าวต่างมีวัฒนธรรมการทอผ้าที่ ส่วนใหญ่เป็นผ้าฝ้ายและมีการตกแต่งลวดลายที่แสดงออกถึงเผ่าพันธุ์ของตน

ส่วนการทอยกดอกและการทอขึ้นใหม่ต่อตีนจกยกด้นเงินด้นทองนั้นจะรู้จักกันในหมู่เจ้านายชั้นสูง ของภาคเหนือ และได้มีการอบรมให้หญิงชาวบ้านในหลายแห่ง เช่น เชียงใหม่ ลำพูน ได้ทอจนทำเป็น อุตสาหกรรมในหมู่บ้านอยู่หลายแห่งจนถึงทุกวันนี้

2. ผ้าทอในภาคกลาง แบ่งได้ 2 ส่วน คือ ภาคกลางตอนบน ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลก พิษณุ ทรดิตรต์และสุโขทัย ภาคกลางตอนล่างได้แก่ จังหวัดอุทัยธานี ชัยนาท สุพรรณบุรี สระบุรี ลพบุรี นครปฐม ราชบุรีและเพชรบุรี ภูมิภาคนี้จะมีชาวไทยยวนและชาวไทยลาวอพยพตั้งถิ่นฐานอยู่ในถิ่นต่าง ๆ ซึ่งชาวไทย ลาวนั้นมีหลายเผ่า เช่น พวน ไช่ง ผู้ไท ครั่ง ฯลฯ ชนกลุ่มนี้จะยังคงรักษาวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่นไว้โดยเฉพาะผ้าทอที่ช่างทอจะยังใช้เทคนิคการทำตีนจกและขิดเพื่อตกแต่งลวดลายบนผ้าที่ใช้พุ่ง ซึ่งลวดลายที่ตกแต่งบนผืนผ้าแต่ละกลุ่มชนจะมีลักษณะและสีสันทันที่ต่างกัน

3. ผ้าทอในภาคอีสาน ภูมิภาคนี้จะมีกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวเป็นส่วนใหญ่โดยจะกระจายอยู่ใน จังหวัดต่าง ๆ และมีวัฒนธรรมการทอผ้าอันเป็นประเพณีที่สืบทอดมาช้านานเกือบทุกชุมชนและแต่ละชุมชน จะมีลักษณะการทอและลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะผ้ามัดหมี่ ผ้าขิดและผ้าไหมหางกระรอก

นอกจากกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวแล้วยังมีกลุ่มชนอื่น ๆ เช่น ข่า กระโซ้ กระเลิง ส่วย และเขมรสูง โดยเฉพาะคนไทยเชื้อชาติเขมรจะมีวัฒนธรรมการทอผ้าที่สวยงาม เช่น ในจังหวัดสุรินทร์พบว่ามีหมู่บ้านทอผ้าที่มีชื่อเสียงหลายหมู่บ้านและทอผ้าชนิดต่าง ๆ เช่น ผ้าลายสาकु ผ้าปุมแบบเขมร ผ้าหมีโฮล เป็นต้น

4. ผ้าทอในภาคใต้ ภูมิภาคนี้ในอดีตเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีด้วยมีแหล่งทอผ้ายกดินเงินดินทองที่เป็นที่นิยมกันในหมู่ชนชั้นสูงของอาณาจักรไทยในภาคกลาง แหล่งทอผ้าที่มีชื่อเสียง ได้แก่ นครศรีธรรมราช เมืองสงขลา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปัจจุบันมีผู้สืบทอดน้อยมากไม่เหมือนสมัยอดีตแต่ก็ได้มีการฟื้นฟูส่งเสริมและทอผ้าเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน ผ้าที่ทอได้แก่ ผ้าฝ้ายยกดอก ผ้าขาวม้า ผ้าโสร่ง ผ้าหางกระรอก โดยมีแหล่งทอที่เกาะยอ จังหวัดสงขลา และตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา สุราษฎร์ธานี (การทอผ้าแบบพื้นบ้านพื้นเมืองในภูมิภาคต่าง ๆ , 2553)

อย่างไรก็ตามผ้าทอพื้นเมืองของไทยได้รับการฟื้นฟูจากโครงการศิลปาชีพมูลนิธิในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถโดยพระองค์ทรงเป็นผู้นำในการใช้ผ้าไทยจนทำให้เกิดกระแสนิยมผ้าไทย และมีการขยายกลุ่มของผู้ใช้ผ้าไทย ส่งผลให้เกิดการผลิตผ้าทอพื้นเมืองในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้นและมีการพัฒนาการผลิตผ้าทอพื้นเมืองอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านรูปแบบ เทคนิคการย้อม และการออกแบบลวดลาย ซึ่งลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าจะมีทั้งลวดลายดั้งเดิมและลวดลายที่ช่างทอประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ ทำให้ผ้าทอพื้นเมืองมีลวดลายที่หลากหลายมากขึ้น บางลวดลายช่างทอจะไม่ทราบประวัติที่มาอย่างชัดเจน เพราะได้มีการทอสืบทอดกันมานาน เช่น ลายปลาหมึก ลายแมงมุม หรือบางลายที่มีชื่อเป็นภาษาถิ่นก็ไม่ทราบความหมายแต่เป็นลวดลายที่เป็นที่นิยมของผู้ใช้ผ้า เช่น ลายบักจั่น ลายเอี้ย เป็นต้น (การทอผ้าแบบพื้นบ้านพื้นเมืองในภูมิภาคต่าง ๆ ,2553)

นอกจากนี้กระแสนิยมในผ้าทอพื้นเมืองยังส่งผลให้เกิดการผลิตในลักษณะอุตสาหกรรมโดยมีบริษัทผู้จำหน่ายเส้นไหมหรือฝ้ายที่ย้อมสีแล้วมาให้ช่างทอได้ทอในลวดลายที่กำหนดหรือในบางท้องถิ่นจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อผ้าทอจากแหล่งที่ผลิตโดยช่างทอจะเป็นผู้สร้างสรรค์ลวดลายของผ้าเอง แต่พ่อค้าคนกลางจะเป็นผู้กำหนดราคาตามคุณภาพของผ้าและลวดลายที่ปรากฏ รวมทั้งบางท้องถิ่นช่างทอจะมีการรวมกลุ่มกันเพื่อทอผ้าเป็นอาชีพเสริมและจำหน่ายเองจึงทำให้ต้องมีการปรับปรุงสีสันทัน คุณภาพและลวดลายให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้ผ้าทอ (การส่งเสริมผ้าพื้นเมืองในอดีตและปัจจุบัน, 2552)

เมื่อกระบวนการผลิตผ้าทอมีลักษณะที่แตกต่างไปจากเดิมโดยมุ่งเน้นการผลิตเพื่อการพาณิชย์มากกว่าการใช้สอยในครัวเรือนจึงส่งผลให้ผ้าทอพื้นเมืองมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะทางด้านลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าจะมีทั้งลวดลายเก่า ลวดลายใหม่ และลวดลายที่ได้รับการผสมผสานกันทั้งลายดั้งเดิมและลายใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสวยงามและสามารถจำหน่ายได้ ลักษณะการพัฒนาดังกล่าวได้เกิดกับกลุ่มผู้ทอผ้าพื้นเมืองทั่วประเทศซึ่งก็รวมถึงภาคกลางตอนบนด้วย ในภูมิภาคนี้จะประกอบไปด้วยคนไทยหลายกลุ่มชนที่ต่างมีวัฒนธรรมการทอผ้าและลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองซึ่งช่างทอผ้าก็ได้พัฒนากระบวนการผลิตผ้าทอและลวดลายผ้าทออย่างต่อเนื่องเพื่อเข้าสู่ภาคธุรกิจเช่นเดียวกับแหล่งอื่น ๆ

ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาพัฒนาการของผ้าทอภาคกลางตอนบนด้วยต้องการศึกษาเอกลักษณ์ของลวดลายผ้าทอพื้นเมืองในท้องถิ่นภาคกลางตอนบนและเพื่อศึกษาลวดลายของ

ผ้าไทยจากครัวเรือนสู่ภาคธุรกิจ เพื่อให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในลวดลายผ้าทอพื้นเมืองและเพื่อเป็นการเผยแพร่ลวดลายผ้าทอในภาคกลางตอนบนให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายมากขึ้น รวมทั้งร่วมอนุรักษ์และสืบสานลวดลายผ้าทอพื้นเมืองของไทย

วัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อเพื่อค้นหาเอกลักษณ์ลวดลายผ้าในท้องถิ่นภาคกลางตอนบน
2. เพื่อศึกษาลวดลายผ้าไทยจากครัวเรือนสู่ภาคธุรกิจ

ขอบเขตการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาลวดลายผ้าไทยในท้องถิ่นภาคกลางตอนบนครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษาลวดลายผ้าไทยจาก 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลก พิจิตร อุตรดิตถ์ และสุโขทัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

เอกลักษณ์ลวดลายผ้า หมายถึง ลักษณะของลวดลายที่ปรากฏอยู่บนผ้าทอพื้นเมืองในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง

ผ้าทอพื้นเมือง หมายถึง ผ้าทอที่คนไทยกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งได้ทอขึ้นและมีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

ท้องถิ่น หมายถึง พื้นที่ในภาคกลางตอนบน ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลก พิจิตร อุตรดิตถ์ และสุโขทัย ผ้าทอพื้นเมือง และ ผ้าทอพื้นบ้าน มีความหมายเดียวกัน

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยจะดำเนินการศึกษาค้นคว่าลวดลายผ้าไทยในท้องถิ่นภาคกลางตอนบน ดังนี้

1. ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับลวดลายผ้าทอพื้นเมืองในท้องถิ่นทางภาคกลางตอนบน
2. สืบค้นลวดลายผ้าในแต่ละท้องถิ่นทางภาคกลางตอนบน ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย

พิจิตร และอุตรดิตถ์ โดยการสังเกต สัมภาษณ์ จดบันทึกและถ่ายภาพ

3. นำผลที่รวบรวมได้มาศึกษาในประเด็นต่อไปนี้
  - 3.1 เอกลักษณ์ลวดลายผ้าไทยในท้องถิ่นทางภาคกลางตอนบน
  - 3.2 ลวดลายผ้าไทยแต่ละท้องถิ่นจากครัวเรือนสู่ภาคธุรกิจ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพัฒนาการลวดลายผ้าทอพื้นเมืองจากครัวเรือนสู่ภาคธุรกิจ ผลการศึกษา สรุปได้ดังนี้

1. เอกลักษณ์ลวดลายผ้าทอพื้นเมืองในท้องถิ่นภาคกลางตอนบน ทั้ง 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย พิจิตร และอุตรดิตถ์ มีดังนี้

1.1 จังหวัดพิษณุโลก ผ้าทอพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับคือ ผ้ามัดหมี่ไหมประดิษฐ์ลายดอก ปีบหรือที่รู้จักกันว่าผ้าม่วงลายดอกปีบ แหล่งทอผ้าลายดอกปีบที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับมีอยู่ด้วยกัน 2 แหล่ง คือ บ้านม่วงหอม ตำบลแก่งโสภา อำเภอวังทอง และบ้านนาเมือง ตำบลป่าแดง อำเภอชาติตระการ ซึ่งการทอผ้าลายดอกปีบของทั้งสองแหล่งนี้จะทอลงผ้าพื้นที่ต่างกัน บ้านม่วงหอมจะทอในผ้าพื้นสีม่วงดอก อัญชันหรือสีม่วงครามเท่านั้น ส่วนบ้านนาเมืองจะทอในผ้าพื้นไม่จำกัดสีแล้วแต่ความต้องการของลูกค้าที่สั่ง ทอ

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าลายดอกปีบเป็นลวดลายเอกลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดพิษณุโลก ปัจจุบันช่างทอจะนิยมทอลวดลายนี้มากกว่าลวดลายอื่น

1.2 จังหวัดสุโขทัย ผ้าทอที่มีชื่อเสียงและเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสุโขทัย คือ ผ้าชิ้นตีนจกหาด เสี้ยวหรือผ้าตีนจกหาดเสี้ยว เป็นผ้าทอพื้นเมืองที่ได้รับความนิยมมากที่สุดของจังหวัด มีแหล่งทอที่สำคัญอยู่ที่ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย

ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของผ้าชิ้นตีนจกหาดเสี้ยวคือ ลวดลายโบราณดั้งเดิม 9 ลวดลาย ได้แก่ ลายเครือน้อย ลายเครือกลาง ลายเครือใหญ่ ลายสี่ขอ ลายแปดขอ ลายสิบสองหน่วยตัด ลายดอกমনสิบ หก ลายน้าอ่าง ลายสองห้อง โดยผ้าชิ้นตีนจกแต่ละผืนจะมีเพียงลายเดียวและจะมีลายอื่นประกอบในลายหลัก เช่น ลายนกหมู ลายนกแก้ว ลายนกคาง ลายนกคุ้ม ลายฟันปลา ลายสร้อยลา เป็นต้น

ลวดลายผ้าชิ้นตีนจกทั้ง 9 ลวดลายเป็นลวดลายที่ชาวไทยพวน ตำบลหาดเสี้ยวทอสืบต่อกันมา นานจนวบจนปัจจุบัน

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าผ้าชิ้นตีนจกหาดเสี้ยวเป็นเอกลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองของจังหวัดสุโขทัยที่มีการทอมากกว่าผ้าทอพื้นเมืองประเภทอื่นๆในจังหวัดสุโขทัย

1.3 จังหวัดพิจิตร ผ้าทอของจังหวัดพิจิตรที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับคือ ผ้ามัดหมี่ไหมประดิษฐ์ ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์คือ ลายเป่าปูนจีน ลายขาเป็ย ลายโบราณ และลายกระจิบ ปัจจุบันแหล่งทอผ้าที่มีชื่อเสียงและเป็นศูนย์การเรียนรู้การทอผ้าและลวดลายคือ บ้านป่าแดง อำเภอตะพานหิน จึงทำให้ผ้าทอพื้นเมืองของจังหวัดพิจิตรรู้จักกันในนาม ผ้าทอบ้านป่าแดง

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าผ้ามัดหมี่ไหมประดิษฐ์บ้านป่าแดง เป็นผ้าทอพื้นเมืองที่เป็นเอกลักษณ์ของ จังหวัดพิจิตร ที่เป็นที่รู้จักและนิยมอย่างแพร่หลายด้วยมีทั้งลวดลายเก่าและลวดลายที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่

1.4 จังหวัดอุดรธานี ผ้าทอพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับคือ ผ้าชิ้นตีนจก แหล่งทอที่มีชื่อเสียงคือบ้านกกตอง อำเภอปากท่า หรือที่รู้จักกันในนาม ผ้าทอบ้านกกตอง เป็นผ้าทอที่มีเอกลักษณ์ทั้งทางด้าน ลวดลายและผืนผ้า เพราะมีทั้งการทอจากผ้าไหมและทอจากผสมมัดหมี่ ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ คือ ลาย ภูเขา ลายข้าวพันก้อน ลายพญานาค และทุกลายที่ทอจะต้องมีลายขอซ้อน ลายเตยเกาะ และลายเชิง พญานาครวมอยู่ในผืนผ้าด้วย ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของผ้าจากบ้านกกตองอีกอย่างหนึ่ง

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าผ้าชิ้นตีนจกผ้าไหมและผ้าชิ้นตีนจกไหมผสมมัดหมี่ของบ้านกกตอง อำเภอ ปากท่า เป็นผ้าทอพื้นเมืองที่มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดอุดรธานี โดยจะมีการผสมผสานระหว่าง

ลวดลายเก่าและลวดลายที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ได้อย่างกลมกลืน มีความสวยงามและมีลักษณะที่แตกต่างไปจากผ้าชิ้นดินจกในแหล่งอื่น

2. ลวดลายผ้าทอพื้นเมืองจากครัวเรือนสู่ภาคธุรกิจ จากการศึกษาลวดลายผ้าทอพื้นเมืองในท้องถิ่นภาคกลางตอนบนทั้ง 4 จังหวัดคือ จังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย พิษณุโลก และอุตรดิตถ์ พบว่าแหล่งทอผ้าบางแห่งจะยังคงทอในลวดลายดั้งเดิม แต่บางแห่งจะทอในลวดลายที่ช่างทอประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่หรือบางแห่งจะทอทั้งลวดลายดั้งเดิมและลวดลายใหม่ผสมผสานกัน ซึ่งลวดลายที่ทอนั้นเป็นที่น่าสังเกตว่าต้องเป็นลวดลายที่เป็นที่ต้องการของตลาดหรือเป็นลวดลายที่มียอดการจำหน่าย ซึ่งมีผลทำให้ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าถูกจำกัดไปโดยปริยาย ดังที่ปรากฏในผ้าทอพื้นเมืองทั้ง 4 จังหวัด ดังนี้

1. จังหวัดพิษณุโลก

พิษณุโลกมีแหล่งทอผ้าทั้งสิ้น 5 อำเภอคือ อำเภอวังทองชาติตระการ บางระกำ เนินมะปราง และอำเภอนครไทย ปัจจุบันอำเภอที่ยังคงมีการทอผ้าอย่างต่อเนื่องมีเพียง 2 อำเภอเท่านั้นคือ อำเภอวังทองและอำเภอชาติตระการ ส่วนอำเภออื่น ๆ คงเหลือการทอผ้าอยู่น้อยมาก

บ้านม่วงหอม ตำบลแก่งโสภา อำเภอวังทอง เป็นแหล่งทอผ้าพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกันดี อีกทั้งยังได้รับการรับรองมาตรฐานจากกลุ่มอุตสาหกรรมสิ่งทอในนามกลุ่มผ้าทอไหมประดิษฐ์บ้านม่วงหอม ชนิดเส้นด้ายใยประดิษฐ์ ผ้าทอมือลายขัดพื้นฐาน

เดิมบ้านม่วงหอมจะทอผ้าพื้นบ้านในลวดลายเก่าดั้งเดิมและลวดลายที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ เช่น ลายโคมห้า ลายดอกจิก ลายข้าวหลามตัด ลายเชิงเทิน ลายขอมุ้ยหน้อย แต่เมื่อทางจังหวัดพิษณุโลกจัดประกวดลวดลายผ้าทอพื้นบ้านขึ้นเพื่อให้เป็นผ้าทอพื้นเมืองประจำจังหวัดและให้เป็นสินค้าพื้นเมือง (OTOP) บ้านม่วงหอมจึงส่งผ้าม่วงลายดอกปิบเข้าประกวดและได้รับรางวัลชนะเลิศ

ลักษณะของผ้าม่วงลายดอกปิบจะเป็นผ้ามัดหมี่ไหมประดิษฐ์ที่มัดย้อมกลีบดอกปิบเป็นสีขาว และนำสีประจำจังหวัดคือ สีม่วงดอกอัญชันหรือสีม่วงครามมาเป็นสีพื้นของผ้า จึงทำให้ลวดลายดอกปิบมีความโดดเด่นสวยงามมากยิ่งขึ้นและเป็นลวดลายผ้าทอพื้นเมืองที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในจังหวัด

ผ้าม่วงลายดอกปิบเป็นผ้าทอพื้นเมืองที่ชาวจังหวัดพิษณุโลกนิยมใส่ในงานสำคัญๆที่ทางจังหวัดจัดขึ้นเพื่อให้เป็นเอกลักษณ์เดียวกัน อีกทั้งผ้าม่วงลายดอกปิบได้กลายเป็นสินค้าหัตถกรรมประเภทผ้าทอของจังหวัดที่สามารถนำไปเป็นของฝากได้อีกอย่างหนึ่ง และด้วยความนิยมนี้เองจึงทำให้ช่างทอหันมาทอผ้าม่วงลายดอกปิบกันมากขึ้นเพราะมียอดการจำหน่ายมากกว่าลวดลายอื่น ๆ

ส่วนอำเภอชาติตระการแหล่งทอผ้าที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักคือ บ้านนาเมือง ตำบลป่าแดง ที่นี่เป็นแหล่งผลิตผ้าทอพื้นบ้านที่ใหญ่ที่สุดของอำเภอและที่หมู่บ้านแห่งนี้ยังได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านหัตถกรรมของจังหวัดและเป็นหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยว

เดิมบ้านนาเมืองมีการทอผ้าส่งออกยังต่างประเทศและทอผ้าพื้นบ้านหลากหลายชนิดทั้งผ้ามัดหมี่ไหมประดิษฐ์ ผ้าขิดและผ้าจก แต่เมื่อบ้านนาเมืองได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดผ้าพื้นเมืองของจังหวัดคือ ผ้าลายดอกปิบ ช่างทอจึงหันมาทอลายดอกปิบกันมากขึ้นแต่ผ้าทอของที่นี่จะไม่ได้จำกัดสีของผ้าพื้นว่าต้องเป็นสีม่วงครามเช่นเดียวกับบ้านม่วงหอม จึงทำให้สีของผ้าพื้นลายดอกปิบมีความหลากหลายมากขึ้น

ปัจจุบันบ้านนาเมืองจะทอเฉพาะลายดอกปิบเพียงลวดลายเดียวเท่านั้นเพราะเป็นที่ต้องการของผู้นิยมใช้ผ้าทอพื้นบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มข้าราชการของอำเภอที่จะสั่งทอคราวละมากๆ เพื่อนำไปตัดเย็บเป็นชุดทำงาน

จากความนิยมในการใช้ผ้าทอพื้นเมืองลายดอกปิบของชาวจังหวัดพิษณุโลกนี้เองจึงมีผลช่างทอเล็กทอในลวดลายอื่น ๆ เพราะไม่เป็นที่ต้องการของตลาดผู้ใช้ผ้าทอ แต่จะหันมาทอผ้าลายดอกปิบกันเพียงลายเดียวด้วยจะมีการสั่งทอจากหน่วยงานราชการและร้านค้าในจังหวัดเป็นจำนวนมาก

อย่างไรก็ตามแหล่งทอผ้าพื้นเมืองลายดอกปิบของทั้งสองแหล่งคือบ้านม่วงหอมและบ้านนาเมือง ซึ่งทั้งสองแหล่งนี้จะทอผ้าลายดอกปิบเหมือนกันต่างกันที่สีพื้นของผ้าเท่านั้น และจะทอเฉพาะที่มีลูกค้ามาสั่งเท่านั้นหรือจะทอตามคำสั่งซื้อ (order) เรียกว่าทอเองขายเอง โดยจะไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง แต่ราคาที่ขายจะแตกต่างกันที่บ้านม่วงหอมขายจะขายในราคา 550 บาทต่อผ้าทอ 4 เมตรหรือต่อชุด ส่วนบ้านนาเมืองจะขายในราคา 440 บาทต่อผ้าทอ 4 เมตรหรือต่อชุด และทั้งสองแหล่งนี้จะไม่ทอเก็บเพราะมีข้อจำกัดในเรื่องเงินทุนเนื่องจากต้องสั่งซื้อไหมประดิษฐ์และสีที่ใช้ย้อมคราวละมากๆ หากหน่วยงานใดในจังหวัดที่ต้องการมาสั่งผ้าทอลายดอกปิบมักจะไปสั่งโดยตรงที่ประธานของกลุ่ม โดยกลุ่มผ้าทอบ้านม่วงหอมจะมีนางเทา นันทะแพทย์ เป็นประธานกลุ่ม และใช้ชื่อกลุ่มว่า **กลุ่มผ้าทอไหมประดิษฐ์บ้านม่วงหอม** ส่วนที่บ้านนาเมืองจะมีนางสิงห์ จันทะคุณ เป็นประธานกลุ่มโดยใช้ชื่อกลุ่มว่า **กลุ่มผ้าทอพื้นเมืองบ้านนาเมือง** และเมื่อประธานกลุ่มได้รับคำสั่งซื้อแล้วจะนำไปแบ่งให้แก่สมาชิกภายในกลุ่มในจำนวนเมตรที่เท่ากันทั้งผ้าผืนและผ้าลายดอกปิบ หลังจากนั้นจะมีการกำหนดนัดหมายให้นำผ้าที่ทอเสร็จแล้วมาที่บ้านประธานเพื่อส่งมอบให้แก่ลูกค้าต่อไป ดังนั้นลูกค้าที่ต้องการผ้าทอในจำนวนปริมาณมากๆ จึงมักมาสั่งทอโดยตรงที่กลุ่มทอผ้าทั้งสองแห่งและมักจะติดต่อผ่านประธานของกลุ่ม

เดิมทีนั้นสมาชิกของกลุ่มมักจะมาทอผ้ารวมกันที่กลุ่มซึ่งมักจะเป็นภายในบริเวณของบ้านประธานกลุ่ม แต่ปัจจุบันสมาชิกจะนำเส้นไหมที่มัดย้อมแล้วไปทอที่บ้านของตนเพราะส่วนใหญ่จะมีภารกิจที่ต้องดูแลสมาชิกภายในครอบครัวทำให้ไม่สะดวกที่จะมาทอที่กลุ่ม เมื่อถึงวันนัดก็จะนำผ้าที่ทอมารวมกันที่บ้านประธาน และเมื่อประธานได้รับค่าจ้างจะนำรายได้มาจัดแบ่งให้แก่สมาชิกตามราคาที่ตกลงกันได้ โดยราคาผ้าพื้นจะมีราคาสูงกว่าผ้าลายดอกปิบเพราะสามารถทอได้ง่ายและทอได้เร็วกว่าผ้าลายดอกปิบ

อย่างไรก็ตามยังมีช่างทออีกส่วนหนึ่งที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่ก็ได้รับการว่าจ้างให้ทอผ้าลายดอกปิบส่งให้แก่ร้านค้าในตัวเมืองจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดใกล้เคียงโดยทางร้านจะนำไหมที่มัดย้อมแล้วมาจ้างทอในราคาเมตรละ 15-20 เมตรซึ่งลักษณะของกลีบดอกจะแตกต่างไปจากกลุ่มทอผ้าบ้านม่วงหอมและกลุ่มทอผ้าบ้านนาเมือง

ปัจจุบันแม้ว่าผ้าลายดอกปิบจะได้รับความนิยมลดลงไปบ้างแต่ก็ยังคงเป็นลวดลายของผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดพิษณุโลกที่มีการสั่งทออย่างต่อเนื่องทั้งจากหน่วยงานราชการภายในอำเภอ จังหวัด และจากพ่อค้าคนกลางในตัวเมืองโดยไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นสีม่วงดอกอัญชันหรือม่วงครามเท่านั้น

2. จังหวัดสุโขทัย

สุโขทัยมีแหล่งทอผ้าทั้งสิ้น 4 อำเภอคือ อำเภอศรีสำโรง ทุ่งเสลี่ยม บ้านด่านลานหอย และอำเภอศรีสัชชนาลัย ปัจจุบันอำเภอที่มีการทอผ้าเพื่อการจำหน่ายและทอเป็นอาชีพมีเพียงอำเภอเดียวเท่านั้นคือ อำเภอศรีสัชชนาลัย ส่วนอำเภออื่นๆคงเหลือการทอผ้าอยู่น้อยมาก

แหล่งทอผ้าที่มีชื่อเสียงและเป็นแหล่งทอที่ใหญ่ที่สุดของอำเภอศรีสัชชนาลัยอยู่ที่ตำบลหาดเสี้ยว หรือที่รู้จักกันในนาม **ผ้าหาดเสี้ยว หรือผ้าชิ้นตีนจกหาดเสี้ยว** ลวดลายที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือ ลวดลายโบราณ 9 ลวดลาย ได้แก่ ลายเครือน้อย ลายเครือกลาง ลายเครือใหญ่ ลายสี่ขอ ลายแปดขอ ลายสิบสองหน่วยตัด ลายดอกมณสิบก ลายน้ำอ่าง ลายสองท้อง ซึ่งเป็นลวดลายที่สืบทอดมาตั้งแต่โบราณโดยช่างทอจะทอเพียงลวดลายเดียวในผืนผ้าและจะมีลวดลายอื่นๆ เป็นส่วนประกอบเพื่อเพิ่มความงดงาม เช่น ลายนกคู่ ลายนกคุ้ม ลายนกแก้ว ลายโงะ เป็นต้น

ด้วยผ้าหาดเสี้ยวหรือผ้าชิ้นตีนจกหาดเสี้ยวเป็นผ้าที่มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์และเป็นลวดลายเก่าแก่ที่มีมาแต่โบราณกาลตลอดจนเป็นลวดลายที่เป็นที่นิยมของผู้ใช้ผ้าชิ้นตีนจกหาดเสี้ยวมาโดยตลอด อีกทั้งช่างทอบ้านหาดเสี้ยวก็จะไม่เคยทอในลวดลายอื่นเลยในระยะเวลาที่ผ่านมาเพราะไม่เป็นที่นิยม เดิมทีนั้นการทอผ้าชิ้นตีนจกจะสืบทอดกันภายในครอบครัวเท่านั้นเพราะถือว่าเป็นมรดกอันทรงคุณค่า แต่ด้วยปัจจุบันคนรุ่นใหม่หันไปประกอบอาชีพอื่นแทนการทอผ้าชิ้นเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ **คุณสุนทรี ขนาดนิต** ครูภูมิปัญญารุ่น 3 ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรมได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในภูมิปัญญานี้ด้วยเกรงว่ามรดกของชาวไทยพวนจะสูญหายจึงจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภายในบริเวณบ้านของตนเองและรับสอนการทอผ้าชิ้นตีนจกในลวดลายโบราณทั้ง 9 ลายรวมทั้งได้เปิดร้านจำหน่ายไปพร้อมๆกันในชื่อว่า **สุนทรีผ้าไทย** ที่นี้จึงเป็นแหล่งทอผ้าชิ้นตีนจกที่ใหญ่ที่สุดในอำเภอศรีสัชชนาลัยที่จะมีลักษณะทอเองขายเองโดยช่างทอจะมาทอรวมกันที่ร้านสุนทรีผ้าไทย รวมทั้งมีการรับผ้าจากช่างทอในหมู่บ้านอื่นของจังหวัดสุโขทัยมาจำหน่ายด้วย

อย่างไรก็ตามคุณสุนทรีเคยตัดแปลงลวดลายโบราณทั้ง 9 ลายดังกล่าวให้มาอยู่ในผ้าชิ้นตีนจกผืนเดียวกันแต่ไม่ได้รับความนิยมเท่ากับมีลวดลายเดียวในผืนผ้าชิ้นเพราะลูกค้าที่มาซื้อมักจะหาซื้อผ้าชิ้นตีนจกหาดเสี้ยวในลวดลายใดลวดลายหนึ่ง นอกจากนี้คุณสุนทรียังได้จัดทำเว็บไซต์ขึ้นเพื่อเป็นช่องทางการขายซึ่งก็ทำให้มียอดการสั่งซื้อผ้าชิ้นตีนจกจากลูกค้าทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติอย่างต่อเนื่องด้วยเป็นผ้าทอพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงมานานและเป็นที่ยูจกกันทั่วไป

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าผ้าทอพื้นเมืองสุโขทัยที่มียอดการจำหน่ายมากที่สุดคือ ผ้าชิ้นตีนจกหาดเสี้ยว เพราะมีลวดลายที่เป็นอมตะและมีเอกลักษณ์ แม้ว่าลวดลายของผ้าทอจะมีอายุยาวนานเป็นศตวรรษก็ตามแต่ก็ยังเป็นที่นิยมของผู้ใช้ผ้าทอพื้นเมือง

3. จังหวัดพิจิตร

พิจิตรมีแหล่งทอผ้าทั้งสิ้น 3 อำเภอคือ อำเภอตะพานหิน สามง่ามและอำเภอบึงนาราง ส่วนอำเภออื่นๆไม่ปรากฏมีการทอผ้าแล้ว

ปัจจุบันแหล่งทอผ้าพื้นเมืองของจังหวัดพิจิตรที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยูจกคือ บ้านป่าแดง ตำบลหนองพะยอม ที่นี้เป็นศูนย์การเรียนรู้การทอผ้าที่สำคัญของภาคกลางตอนบนที่ช่างทอผ้ามัดหมี่หลายถิ่นมักจะมา

รวมตัวกันเพื่อเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับวัฒนธรรมการทอผ้ามัดหมี่ตลอดจนกรรมวิธีการมัดย้อมลวดลายจนทำให้ผ้ามัดหมี่ใหม่ประดิษฐ์ได้รับการพัฒนาทางด้านลวดลายอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดผู้ใช้ผ้าทอพื้นเมือง

ที่บ้านป่าแดงจะมีสมาชิกในกลุ่มทอผ้ารวมกันประมาณ 300 คน โดยใช้ชื่อกลุ่มว่า **กลุ่มทอผ้าบ้านป่าแดง** มีนางสังวร เหลืองสนิท เป็นประธานของกลุ่ม ช่างทอส่วนใหญ่มักจะมาทอผ้ารวมกันที่ศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้าน ซึ่งจะเป็นการทอตามคำสั่งซื้อ(order) ของร้านค้าในจังหวัดพิจิตรและหน่วยงานราชการที่มาสั่งทอเพื่อนำไปตัดเย็บเป็นชุดทำงาน ที่กลุ่มจะมีการทอเก็บบ้างแต่จำนวนไม่มากนักเพราะมีข้อจำกัดในเรื่องเงินทุน นอกจากนี้ช่างทอบางคนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มก็จะทอเองขายเองเป็นส่วนใหญ่ เช่นที่ร้านป่าทองคุณ ที่นี้จะทอในลวดลายเดียวกันกับของกลุ่มโดยจะขายในราคา 400-440 บาทต่อผ้าทอ 4 เมตรหรือต่อชุดทั้งนี้แล้วแต่ลักษณะของลวดลาย

อย่างไรก็ตามกลุ่มทอผ้าบ้านป่าแดงแม้ว่าจะมีลักษณะที่ไม่โดดเด่นเท่ากับแหล่งอื่นแต่ที่นี่ก็จะมีช่างทอจากแหล่งอื่นและลูกค้าแวะเวียนมาเสมอเพื่อมาเรียนรู้และหาซื้อผ้าทอเพราะผ้าทอที่นี่นอกจากจะมีราคาที่ถูกกว่าในจังหวัดพิจิตรแล้วยังมีลวดลายหลากหลายให้ลูกค้าได้เลือกซื้อ

ลวดลายที่ทอจะมีทั้งลวดลายเก่าดั้งเดิมและลวดลายใหม่ ลวดลายที่เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายคือลายเปาปู้นจีน ซึ่งเป็นลวดลายที่ช่างทอประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ ลายขาเป็ย ลายโบราณ ลายกระจิบ เป็นลวดลายโบราณที่มีความสวยงามที่ช่างทอนำมาทอใหม่ จึงทำให้เป็นลวดลายที่ได้รับการสั่งทอมากกว่าลวดลายอื่นๆ และเป็นลวดลายที่ลูกค้าที่แวะเวียนมายังบ้านป่าแดงนิยมซื้อกลับไปเช่นกัน

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าผ้าทอพื้นบ้านของจังหวัดพิจิตรที่มียอดการจำหน่ายมากที่สุดคือ ผ้ามัดหมี่ใหม่ประดิษฐ์ ที่ปัจจุบันได้มีการพัฒนาลวดลายให้มีความหลากหลายเพื่อการจำหน่าย

4. จังหวัดอุดรดิตถ์

อุดรดิตถ์มีแหล่งทอผ้าทั้งสิ้น 7 อำเภอคือ อำเภอตรอน ทองแสนขัน ลับแล ท่าปลา น้ำปาด ฟากท่าและอำเภอบ้านโคก ผ้าทอที่มีชื่อเสียงของจังหวัดอุดรดิตถ์คือ ผ้าจก ส่วนผ้ามัดหมี่มีเพียงบางอำเภอเท่านั้นแต่ไม่เป็นที่นิยม

ปัจจุบันการทอผ้าจกของช่างทอในจังหวัดอุดรดิตถ์จะพบมากในอำเภอทองแสนขัน ลับแลและอำเภอฟากท่า ซึ่งใน 3 อำเภอนี้ก็ยังคงทอผ้าอย่างต่อเนื่องทั้งทอเพื่อจำหน่ายเองและทอตามคำสั่งซื้อ(order) ของลูกค้า ส่วนอำเภออื่นๆยังคงทออยู่บ้างแต่น้อยมาก ลวดลายผ้าจกของอำเภอทองแสนขันและอำเภอลับแลส่วนใหญ่จะเป็นลวดลายที่เคยมีมาแต่โบราณได้แก่ ลายหงส์คู่ ลายเกร็ดเต่า ลายนกเล็ก ลายกุมถม และลายดอกเคี้ย

ส่วนที่อำเภอฟากท่าถือได้ว่าเป็นแหล่งทอผ้าพื้นเมืองที่สำคัญและมีชื่อเสียงอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดอุดรดิตถ์ ช่างทอที่นี่ได้มีการรวมกลุ่มในชื่อว่า **กลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านกกตอง** หรือที่รู้จักกันในนามผ้าจกบ้านกกตอง โดยมีนางบุญเทียน สิงห์มา เป็นประธานของกลุ่มทอผ้า ลักษณะกลุ่มทอผ้าของที่นี่จะแตกต่างจากแหล่งอื่นๆ คือช่างทอทุกคนจะต้องมารวมกันที่กลุ่มเพื่อทอผ้าตามคำสั่งซื้อ(order) ของลูกค้า และทอส่งให้แก่ร้านค้าของกลุ่มเองที่มีอยู่ในอำเภอและในกรุงเทพฯ เพื่อนำไปจำหน่าย

ผ้าทอพื้นเมืองบ้านกกต้องจะแตกต่างไปจากแหล่งอื่นคือ จะทอลวดลายต่างๆลงบนผ้าพื้นสีดำซึ่งทำให้ลวดลายมีความโดดเด่นมากขึ้น เช่น ลายข้าวพันก้อน ลายดอกจัน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการทอลวดลายดั้งเดิมและลวดลายใหม่ เช่น ลายดอกจัน ลายพญานาค ลายภูเขาลายดอกเคี้ย ลายน้ำไหลเชิงพญานาค เป็นต้น และผ้าชิ้นดินจกทุกผืนของบ้านกกต้องจะต้องมีลายขอซ้อน ลายเตยเกาะ และลายเชิงพญานาคประกอบ ซึ่งลักษณะดังกล่าวถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองของอำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์

นอกจากจะมีการทอผ้าชิ้นดินจกแล้วยังที่นี้ยังมีการทอลวดลายดังกล่าวลงบนผ้าไหมล้วนและผ้าไหมผสมมัดหมี่ ที่มีสีสันสวยงามและมีความประณีตมากจนเป็นผ้าทอที่มียอดการสั่งซื้อเป็นจำนวนมากของบ้านกกต้อง แม้ว่าจะมีราคาค่อนข้างสูงคือ มีราคาตั้งแต่ 2,500 บาทถึง 10,000 บาทขึ้นไปต่อผืนก็ตามทั้งนี้แล้วแต่ความยากง่ายของลวดลายที่ลูกค้าจะทอสั่งและประเภทของผ้า

อย่างไรก็ตามผ้าทอบ้านกกต้องนี้จะไม่จำหน่ายผ่านพ่อค้าคนกลางรวมทั้งไม่ให้สมาชิกภายในกลุ่มนำไปจำหน่ายเองเนื่องจากเคยเกิดปัญหาการขายตัดราคาตัวเอง แต่จะมีประธานกลุ่มทางด้านการขายเป็นผู้ดำเนินการโดยนำผ้าไปจำหน่ายเองตามงานแสดงสินค้าต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด รวมทั้งเคยเปิดร้านจำหน่ายเองบริเวณตลาดดอกตอก จตุจักร กรุงเทพฯ ซึ่งผ้าทอผืนใดที่มีราคาสูงทางกลุ่มจะทอในจำนวนจำกัดและให้ลูกค้าสั่งจองโดยกำหนดส่งผ้าทอไม่เกิน 1 เดือนทั้งนี้แล้วว่าเดือนนั้นมียอดการสั่งซื้อมากน้อยเพียงใด จากนั้นทางกลุ่มจะจัดส่งให้ทางไปรษณีย์ในภายหลัง

จากการศึกษาลวดลายผ้าแต่ละท้องถิ่นจากครัวเรือนสู่ภาคธุรกิจพบว่า ปัจจุบันการทอผ้าพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่นส่วนใหญ่จะทอเพื่อการจำหน่ายมากกว่าทอเพื่อใช้ในครัวเรือนซึ่งช่างทอจะนำลวดลายทั้งลวดลายดั้งเดิมมาทอใหม่และมีการคิดค้นประดิษฐ์ลวดลายใหม่ รวมทั้งมีการผสมผสานระหว่างลวดลายเก่าและลวดลายใหม่โดยจะเน้นที่ความประณีตสวยงามของลวดลาย

อย่างไรก็ตามผ้าทอพื้นบ้านแต่ละท้องถิ่นจะมีราคาที่แตกต่างกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเภทของผ้าและลวดลายบนผืนผ้าเพราะหากเป็นผ้าไหมก็จะมีราคาที่สูงกว่าผ้าไหมประดิษฐ์ และหากเป็นลวดลายที่มีความประณีต ละเอียด มีกรรมวิธีการทอที่ยาก เช่น การจก การขีด ราคาของผ้าทอนั้นก็จะเพิ่มมากขึ้น ซึ่งปัจจัยดังกล่าวมีผลกระทบต่อยอดการจำหน่าย ด้วยเหตุนี้ผ้าทอพื้นบ้านบางประเภทเช่น ผ้าจก ผ้าไหมมัดหมี่ จึงเป็นที่นิยมเฉพาะผู้สวมใส่บางกลุ่มและมักนิยมใช้เฉพาะในงานที่สำคัญๆเท่านั้น ส่งผลให้ตลาดผ้าทอพื้นบ้านบางประเภทยังมีผู้ใช้อยู่อย่างจำกัดและไม่เป็นที่นิยมแพร่หลายเหมือนผ้าทั่วไป

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาพัฒนาการลวดลายผ้าพื้นเมืองจากครัวเรือนสู่ภาคธุรกิจ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดพิษณุโลก พบว่าผ้าทอพื้นเมืองจะเป็นผ้าทอประเภทผ้ามัดหมี่ไหมประดิษฐ์ลายดอกปิบ ซึ่งเป็นลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์และมีการทอตามคำสั่งซื้อของลูกค้ามากที่สุด แหล่งทอที่สำคัญจะอยู่ที่บ้านม่วงหอม อำเภอวังทอง และบ้านนาเมือง อำเภอชาติตระการ โดยถ้าเป็นผ้าทอของบ้านม่วงหอมจะทอลายดอกปิบบนผ้าพื้นสีม่วงจึงเรียกว่า ผ้าม่วงลายดอกปิบ เป็นการทอตามสัญลักษณ์ของจังหวัดพิษณุโลกที่มีสีม่วงเป็นสีประจำจังหวัด และมีดอกปิบเป็นดอกไม้ประจำจังหวัด

ส่วนที่บ้านนาเมือง จะทอลายดอกปิบเช่นกันแต่จะไม่จำกัดสีพื้นของผ้า และทั้งบ้านม่วงหอม บ้านนาเมืองจะทอผ้าลายดอกปิบตามคำสั่งซื้อ(order) ของลูกค้าเท่านั้น จะไม่ทอเก็บไว้จำหน่ายเองเพราะขายได้ช้าและมีข้อจำกัดเรื่องเงินทุน

ปัจจุบันผ้าทอพื้นเมืองประเภทผ้ามัดหมี่ไหมประดิษฐ์ลายดอกปิบเป็นลวดลายเดียวที่ช่างทอในจังหวัดพิษณุโลกนิยมทอเพื่อการจำหน่ายมากกว่าลวดลายอื่นๆ และจัดได้ว่าเป็นสินค้า OTOP ประเภทผ้าทอพื้นเมืองประจำจังหวัดพิษณุโลก

2. ผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดสุโขทัย พบว่าผ้าทอพื้นเมืองจะเป็นผ้าชิ้นตีนจก และผ้าชิ้นตีนจกที่มีการทอเพื่อการจำหน่ายมากที่สุดที่มีคือ ผ้าชิ้นตีนจกหาดเสี้ยว ที่มีแหล่งทอที่สำคัญอยู่ที่ร้านสุนทรียาไทย ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย ที่นี่จะเป็นทั้งแหล่งเรียนรู้การทอผ้าชิ้นตีนจกและการจำหน่ายผ้าชิ้นตีนจกที่สำคัญของอำเภอ โดยผ้าชิ้นตีนจกของที่นี่จะทอยังคงทอในลวดลายโบราณทั้ง 9 ลวดลายต่อไปนี้คือ ลายเครือน้อย ลายเครือกลาง ลายเครือใหญ่ ลายสี่ขอ ลายแปดขอ ลายสิบสองหน่วยตัด ลายดอกมนสิบหก ลายน้าอ่าง ลายสองห้อง และจะมีลวดลายอื่นๆ ประกอบเป็นส่วนประกอบเพื่อเพิ่มความงดงาม เช่น ลายนกคู่ ลายนกคุ้ม ลายนกแก้ว ลายโงะ เป็นต้น ซึ่งลวดลายที่ทอบนผ้าชิ้นตีนจกนี้ได้รับการสืบทอดกันมานานนับศตวรรษแม้ว่าช่างทอจะมีความพยายามในการดัดแปลงและผสมผสานลวดลายบนผ้าชิ้นตีนจกแต่ก็ไม่ใช่ที่นิยมเท่ากับลวดลายที่มีมาแต่ดั้งเดิม

อาจกล่าวได้ว่า ผ้าชิ้นตีนจกหาดเสี้ยวเป็นผ้าทอพื้นเมืองที่มียอดการจำหน่ายมากที่สุดของในจังหวัดสุโขทัยและเป็นสินค้า OTOP ประเภทผ้าทอพื้นเมืองที่ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้าและลวดลายได้อย่างยาวนาน อีกทั้งยังเป็นผ้าทอพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงระดับประเทศด้วย

3. ผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดพิจิตร พบว่าผ้าทอพื้นเมืองจะเป็นผ้าทอประเภทผ้ามัดหมี่ไหมประดิษฐ์โดยจะมีแหล่งทออยู่ที่บ้านป่าแดง ตำบลหนองพะยอม ที่นี่เป็นศูนย์การเรียนรู้การทอผ้ามัดหมี่ไหมประดิษฐ์ที่ใหญ่ที่สุดของภาคกลางตอนบน ที่นี่จะทอตามคำสั่งซื้อของลูกค้าเป็นส่วนใหญ่โดยลวดลายที่ทอมีทั้งลวดลายเก่าและลวดลายใหม่ซึ่งลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดพิจิตร คือ ลายเปาปู้เงิน ลายขาเปี้ย ลายโบราณ ลายกระจิบ

ปัจจุบันผ้ามัดหมี่ไหมประดิษฐ์ของบ้านป่าแดง จัดเป็นสินค้า OTOP ประเภทผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดพิจิตรที่มีชื่อเสียงที่ตลาดผู้ใช้ผ้าทอพื้นเมืองได้เลือกใช้เพราะจะรักษาดูแลได้ง่ายกว่าผ้าไหม ผ้าจก และผ้าขิด

4. ผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่าผ้าทอพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงของจังหวัดนี้คือ ผ้าชิ้นตีนจกบ้านกกตอง ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ได้แก่ ลายภูเขา ลายข้าวพันก้อน ลายพญานาค โดยจะนิยมทอบนผ้าพื้นสีดำ ทำให้ลวดลายมีความโดดเด่น นอกจากนี้ผ้าชิ้นตีนจกทุกผืนจะต้องมีลายขอซ้อน ลายเตยเกาะ และลายเชิงพญานาคประกอบอยู่ด้วยซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของผ้าจกบ้านกก ทั้งนี้กระบวนการทอจกอาจมีการเพิ่มลวดลายบนผืนผ้า กล่าวคือในผ้าผืนเดียวกันนอกจากจะทอจกแล้วยังมีการผสมผสานด้วยการมัดย้อมแบบมัดหมี่ ทำให้เกิดความประณีตสวยงามมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ผ้าชิ้นตีนจกบ้านกกตองจึงกลายเป็นผ้าทอที่มีชื่อเสียงและเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย รวมทั้งมียอดการสั่งทออย่างต่อเนื่องจากลูกค้าและกลายเป็นสินค้า OTOP ประเภทผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดอุตรดิตถ์ที่มีชื่อเสียงระดับประเทศอีกแหล่งหนึ่ง

References/เอกสารอ้างอิง

- กร โถนถา. 16 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์
- การทอผ้าแบบพื้นบ้านพื้นเมืองในภูมิภาคต่าง ๆ [ออนไลน์]. 19 ตุลาคม 2553. เข้าถึงจาก
http://www.dei.ac.th/index/content/clothes_003.html
- การทอผ้าแบบพื้นฐาน [ออนไลน์]. 4 กันยายน 2553. เข้าถึงจาก
http://www.dei.ac.th/index/content/clothes_003.html
- การส่งเสริมผ้าพื้นเมืองในอดีตและปัจจุบัน [ออนไลน์]. 4 กันยายน 2552. เข้าถึงจาก
<http://www.idealanna.igetweb.com>
- ขาว สีเดช. 16 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์
- คติความเชื่อเกี่ยวกับลายผ้าไทย [ออนไลน์]. 6 มกราคม 2553. เข้าถึงจาก
<http://www.culturelib.in.th/articles/949>
- คติความเชื่อเกี่ยวกับลายผ้าไทย(4) ลายเกิดจากอิทธิพลของพืช [ออนไลน์]. 6 มกราคม 2553. เข้าถึงจาก
<http://www.culturelib.in.th/articles/949>
- คำแพง แจ้งสว่าง. 11 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์
- คำผัน ชันทอง. 12 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์
- จันดี รัตนอาสน์. 2 พฤษภาคม 2553, สัมภาษณ์
- จรัส ทิวงาม. 1 พฤษภาคม 2553, สัมภาษณ์
- ซาลี สีหามาหา. 15 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์
- ดวงเดือน บุญยะวง, แปลโดย สรณี วงศ์เบ็ญสัจจ์. 2535. “ผ้าทอพื้นเมืองลาว ศิลปะแห่งชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย.” เอกสารวิชาการผ้าเอเชีย มรดกร่วมทางวัฒนธรรม. มกราคม-กุมภาพันธ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- เดวี แก้วพัด. 2 พฤษภาคม 2553, สัมภาษณ์
- ต่วน พรหมชาติ. 14 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์
- ทองจัน ตาสี. 13 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์
- ทองคุณ ปัญญาขง. 16 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์
- ทองลา วงศ์สาสน์. 12 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์
- ทองศรี หล่อหลอม. 1 พฤษภาคม 2553, สัมภาษณ์
- ทองสุข วันแสน. 2537. “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอาชีพการทอผ้าไหมมัดหมี่สำหรับประชาชนในชนบท.”
 ปริญญาานิพนธ์ศึกษาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เทา นันทะแพทย์. 11 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์
- เที่ยง สีมาอิ่ง. 30 เมษายน 2553, สัมภาษณ์
- บานเย็น อุดเลิศ. 30 เมษายน 2553, สัมภาษณ์
- บุญมี หล่อหลอม. 1 พฤษภาคม 2553, สัมภาษณ์
- บุญเทียน สิงห์มา. 1 พฤษภาคม 2553, สัมภาษณ์
- บุญเรือง สาราจันทร์. 11 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์

ปรานอม อัดโดติ. 2541. “การศึกษาการทอผ้าพื้นบ้านบ้านป่าแดง ตำบลหนองพะยอม ตะพานหิน พิจิตร.”

ปริญญาานิพนธ์ไทยคดีศึกษา (เน้นสังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ป้อม สุทธิ. 13 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์

ผ้าทอชนิดต่าง ๆ คำนิยามจากมาตรฐาน มผช. [ออนไลน์]. 6 มกราคม 2553. เข้าถึงจาก

<http://www.thaitambon.com/Standard/Fabrics.htm>

ผ้าไทย [ออนไลน์]. 4 กันยายน 2553. เข้าถึงจาก <http://www.th.wikipedia.org/wiki/>

ผ้าไทย [ออนไลน์]. 24 ตุลาคม 2553. เข้าถึงจาก <http://guru.sanook.com>

ผ้าไทยภาคเหนือตอนล่าง-ผ้าเมืองพิษณุโลก [ออนไลน์]. 4 กันยายน 2552. เข้าถึงจาก

<http://www.openbase.in.th/node/5440>

ผ้าไทยภาคเหนือ-จังหวัดพิจิตร [ออนไลน์]. 4 กันยายน 2552. เข้าถึงจาก

<http://www.openbase.in.th/node/5440>

ผ้าไทย...สนเทศหน้ารัฐ [ออนไลน์]. 4 กันยายน 2553. เข้าถึงจาก

<http://www.lib.ru.ac.th/journal/thaicloth.html>.

พานิตย์ เขียวกระเบื้อง. 12 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์

เพา หอมเนียม. 12 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์

เพ็ญ สิงรัก. 11 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์

ภูมิแผ่นดินไทย. ชุดผ้าไทย. มปป.: มปท.

มาลัย ด่านแก้ว. 12 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์

ยม จิตบรรเทา. 12 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์

ลวดลายที่พัฒนาจนสื่อความหมายได้มีอะไรบ้าง [ออนไลน์]. 1 ธันวาคม 2552. เข้าถึงจาก

<http://www.wethaitrade.com>

วันดา เอื้อปุดง. 30 เมษายน 2553, สัมภาษณ์

ศิลปากร, มหาวิทยาลัย. 2544. “ผ้าทอพื้นบ้าน.” โครงการพัฒนาผ้าพื้นเมืองในทุกจังหวัด

ของประเทศ.

ศูนย์วิชาการและเทคโนโลยีสิ่งทอพื้นบ้าน [ออนไลน์]. 1 ตุลาคม 2552. เข้าถึงจาก

<http://www.ist.cum.ac.th/cotton/productgroupSukhothai.php>

ศูนย์วิชาการและเทคโนโลยีสิ่งทอพื้นบ้าน (ฝ้ายแกมไหม) [ออนไลน์]. 1 ตุลาคม 2552.

เข้าถึงจาก <http://www.ist.cum.ac.th/cotton/productgroupSukhothai.php>

สงวน ว่างเว็น. 16 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์

สมภาร ชิงหอม. 1 พฤษภาคม 2553, สัมภาษณ์

สุภาพร มีสูง. 1 พฤษภาคม 2553, สัมภาษณ์

นางสมพงค์ แก้วกำพล. 30 เมษายน 2553, สัมภาษณ์.

สุนทรี่ ขนาดนิต. 14 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์

สุนิรัตน์ ก่องดาวงศ์. 13 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์

สุมาลย์ โทมัส. 2536. “ศึกษาผ้าฝ้าย: ข้อสังเกตเกี่ยวกับการทอผ้าในประเทศไทยและ

เพื่อนบ้าน.” ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สลัด อ้วนสะอาด. 16 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์

สาธิต โสรจประสพสันติ. 14 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์

สายชล สีเดช. 16 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์

สาวิตรี สุวรรณสถิต. 2535. “ลวดลายบนผืนผ้า: ภูมิปัญญาหญิงไทย.” เอกสารประกอบการสัมมนาทาง

วิชาการเรื่องมรดกผ้า: ภูมิปัญญาไทย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

สำริด ไพบูลย์. 30 เมษายน 2553, สัมภาษณ์

สุบรรณ ใจดี. 12 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์

สุวิมล วัลย์เครือ และชนิด ตั้งถาวรศิริกุล. 2536. “ผ้าลาว: การอพยพเคลื่อนย้ายของวัฒนธรรมผ้าจากกลุ่มแม่น้ำ

โขงสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา.” เอกสารการวิจัยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

หมวดภูมิปัญญาเรื่องการทอผ้า. [ออนไลน์]. 4 กันยายน 2553. เข้าถึงจาก

<http://student.swu.ac.th/hm471010393/culture.htm>

ไหลมา คำลือ. 13 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์

อ้อย ทูเรียนไทสง. 13 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์

เอกสารเผยแพร่กลุ่มสตรีสกรณ ผ้าทอไหมประดิษฐ์. มปป: มปท.

อำนาจ เศษสุวรรณ. 12 มีนาคม 2553, สัมภาษณ์

แอ๊ด นาคพริก. 1 พฤษภาคม 2553, สัมภาษณ์